

ORTAÖĞRETİMDE ÖĞRETMEN-ÖĞRENCİ İLİŞKİLERİNİN* DAYANDIĞI TEMELLER

Yrd. Doç. Dr. Kurtman ERSANLI**

Ortaöğretim çağı birçok hızlı gelişim ve değişimlerin yer aldığı ve buna bağlı olarak yeni okul ortamında uyum, kimlik kazanımı, benlik gelişimi, meslek seçimi, yetişkinler dünyasına girme v.b. problemlerin yoğunlaştığı bir devredir.¹ Ergenlik adı verilen bu devre bir bakıma gencin yeniden doğuşu demektir. Bu nedenledir ki, ortaöğretim kademesinde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine diğer öğretim kademelerinde bulunanlardan daha çok ihtiyaç duyulması dikkat çekmektedir.² Ergenlik çağı gencinin yetişkin insanlarla sağlıklı ve normal ilişkiler geliştirme hususu psikolojik bakımdan büyük bir anlam ve önem taşımaktadır.

O devreye kadar antenlerini kendine çevirmiş olan genç, anne-baba ve aileyi aşip dışa açılmaya çalışacaktır. Mead ve Piaget'ye göre genç, o zamana kadar kendisi ve çevresiyle ilgili olarak edindiklerini gözden geçirerek yeniden uyum sağlamayı gerektiren bir dönemin içine girmiştir. Bu dönem gencin kendine empoze edilen değerleri reddettiği, en azından yeniden gözden geçirdiği kişisel görüş açısını ve hayatındaki özel yerini belirlediği bir dönemdir.³ Bu dönem içinde genç, dostluğa ve sevgiye doğru yavaş yavaş yönelecek, sempati ve dayanak arayarak sosyal açıdan bağımsızlık kazanma çabaları içinde bir dizi değerleri özümleyip ahlâk sistemini kurabilecektir. Genç bunu kişisel ihtiyaçları karşılandığı, gerçekleştirmeye düzeyinin yükselmesine yardım edildiği, kendini ve çevresinin kendine sunduğu imkânları gerçekçi bir gözle algılayabildiği sürece başara- bilecek ve sağlıklı bir kişilik geliştirecektir.

Çağdaş ve modern eğitimin amacı bireylere, ailelerinden bütün insanlığa ve evrene doğru yayılıp gelişen sevgi ve bilgiyi aktarıp; seven, sayan, güvenli, bilgili, başarılı, kendini yönetebilme yeteneğini geliştirmiş, kısaca

(*) Şeyhülislâm İbni Kemal Araştırma Merkezince Düzenlenen «Dünden Yarına Türk Milli Eğitim Modeli» Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur. Tokat : 1988.

(**) Ondokuz Mayıs Üniv. Eğitim Fak. Öğretim Üyesi.

cası beden ve ruh sağlığı yerinde, yaratıcı üretken ve topluma yararlı bireyler yetiştirmek olduğuna göre; gencin kendini tanıması, anlaması ve istenen bir ahlâka sahip olması ancak, gence sağlanacak desteğe, anlayışa ve verilecek fırsatlara bağlıdır. Bu zeminin hazırlanmasında diğer kurumlardan daha çok ortaöğretim kurumlarına ve bu kurumlarda ise başta öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Bu kurumlarda çalışan öğretmenler öğrencileri ile olan ilişkilerini hangi temellere dayandırmalıdır ki, görevinin gereğini istenen biçimde yerine getirebilsin ve eğitim de arzu edilen amaçlarına ulaşabilsin?

Bu soruya açık-seçik bir cevap bulabilmek için, insan ilişkilerinin, insanın başarısında ve kişiliğindeki yeri ve önemini kısaca açıklamak yerinde olur. İnsan kurduğu psikolojik ve sosyal ilişkiler ağı içinde gelişmekte ve kendini gerçekleştirmektedir. İnsanın bu ilişkiler ağı içinde kazandıklarını ondan çekip alabilsek ortalıkta insan ve insanlıktan eser kalmaz. O halde insanoğlu insan ve insanlık adına ne kadar iyi ve güzel şeylere sahipse; bunların hepsini kurmuş olduğu ve içinde varlığını sürdürdüğü ilişkiler ağına borçludur. Eğitim, öğrencinin gelişmesi ve kendini gerçekleştirmesi için düzenlenmiş ilişkiler ağından başka bir şey değildir. Buna göre eğitimin, amacına ulaşabilmesi her şeyden önce ilişkiler ağının oluşmasında etkin bir görev alacak öğretmenin öğrencilerine bakışı önemlidir. Öğretmenin öğrencilerine bakışı şu ilkelerle temellendirilmesi gerekir.»⁽¹⁾ her insan değerlidir;⁽²⁾ her insan kendisi için seçim yapma ve karar alma hakkına sahiptir;⁽³⁾ karşılıklı anlayış ve saygı her zaman geçerlidir;⁽⁴⁾ her insanın kendine özgü bir benlik kavramı, yani kendini görme biçimi vardır;⁽⁵⁾ her insanın bir yaşantı dünyası vardır;⁽⁶⁾ her insan kendi çevresini algıladığı ve yaşadığı biçimde tepkide bulunur;⁽⁷⁾ insan için gerçek kendi dünyası ve algıladığı çevredir;⁽⁸⁾ insan çevresiyle etkileşirken kendi benlik kavramına uygun düşen yaşantıları benimser, uygun düşmeyen yaşantılardan da kaçma yollarını arar;⁽⁹⁾ insanı anlamanın tek yolu, onun davranışlarını yine onun kendi bakışları açısından görmektir;⁽¹⁰⁾ uyumsuzlukların giderilmesinin tek yolu ise, yeni yaşantılara açık olma ve değişmedir.»⁴ Özetlemeye çalıştığımız bu ilkelerin iyi anlaşılması ve bu ilkelere göre davranışların sürdürülmesi; insanlar arasında iyi ilişkilerin kurulmasını garanti edecek yeterlidir.

İnsan ilişkilerinin düzenlenmesinde gözönünde bulundurulması gereken bu ilişkiler sevgi, anlayış ve saygı esasına dayanmaktadır. Değerli bir eğitim aracı olan sevgi, özellikle kişiliğin şekillendiği ve desteğe ihtiyaç duyduğu bir dönem içinde bulunan ortaöğretim öğrencileri ile öğretmenleri arasındaki ilişkileri düzenleyen önemli bir unsurdur. Sevmek, sevilmek ve güvenmek orta öğretim öğrencisi ruhunun muhtaç olduğu oldukça önemli

bir gıdadır. Sevgi ile süslenmeyen bir eğitim, boşuna bir gayrettir. «Öğrenci, öğretmeni karşısında rahatlık duymaz ve kendini güven içinde hissetmez ise; yapılacak eğitim ve öğretim etkinlikleri onun gelişimine yeterince yardım edemez.»⁵ Öğretmen öğrencileri ile arasındaki mesafeyi kapatabildiği ölçüde onların kendilerini gerçekleştirmeleri için en uygun ortamı hazırlayabilir. «Aynı zamanda, öğretmen-öğrenci arasındaki ilişki sevgi ve saygı esasına dayandırılmaz ise; eğitimde bilgi alış-verişinin esası olan feyz de ortadan kalkar.»⁶

Öğretmen-öğrenci arasındaki ilişki dikey bir ilişki olduğu için eğitimde otorite sözkonusudur. Ama bu otorite sevgiyi zedelemeyen sevilen bir otorite olmalıdır. Öğretmeni öğrenciden ayıran değil, onları yakınlığa ve kaynaştırıp ortak etkinliklere sürükleyen özellikleri taşımalıdır. Arzu edilen ilişkiler ağının oluşmasına hizmet etmelidir. Çünkü, öğrencinin başarılı olması her şeyden önce içinde bulunduğu ilişkiler ağından istenen doyumu elde edebilmesine bağlıdır. Sevgiden yoksun bir ortamda insanın kendine ve başkalarına saygı ve güven duyması sağlanamaz. Sevgi, saygı ve anlayış gören her insan inanır, güvenir ve gerçek gücü ölçüsünde başarıya ulaşabilir. Ayrıca, öğretmen öğrencilerine adlarıyla, sınıfta ise «arkadaşlar, sevgili çocuklar, sevgili gençler» gibi hitaplarla seslenmelidir. Bu tür hitaplar öğrenciyi mutlu kılar, iletişimi kolaylaştırdığı için; öğretmen-öğrenci ilişkilerinin sağlıklı olmasını sağlar.

Öğretimde kin ve nefret yerine sabır ve hoşgörü duyguları gelişmiş olmalıdır. Ortaöğretim öğrencilerinin gelişim çağlarının özellikleri gereği istenmeyen davranışlarda bulunabilecekleri öğrencinin istenmeyen bir davranışı yüzünden sebebi araştırılmadan yapılacak bir cezalandırma yerine ona hatalarını anlatmak, hatasından vazgeçirmek ve elde edilen olumlu gelişmeler sonunda affetmek en uygun bir davranış biçimidir. İyi bir öğretim ve eğitim için ölçülü olmak, yerinde ve zamanında kullanılmak şartı ile affın ve hoşgörünün değeri ne ise takdir ve cezanın da değeri odur. Çünkü, «gerçek disiplin düzeltmedir ve temelinde eğiticilik vardır. Bu nedenle disiplin için yol gösterilmeli, cezalandırılmamalı, öğretmek için şartlar hazırlanmalı, buna karşılık öğrenci kısıtlama ve yasaklamalara boğulmamalıdır.»⁷

Öğretmen bazı faaliyetlerinde beceriksizlik, noksanlık ve öğrenmede yavaşlık gösteren öğrencilerle alay etmemeli aksine maneviyatı çökerten, ümitsizliğe iten acı sözler yerine cesaret veren tatlı bir dille «—biraz daha gayret et, başaracaksın, bundan eminim, oluyor işte» gibi güven veren ve teşvik eden sözlerle öğrencileri desteklemelidir. Öğretmen gencin genellikle ailesi dışında devamlı ilişkide bulunduğu kimsedir. Anlayışlı bir öğ-

retmen: diş dünyânın pencerelerini gence açabilir. Gençlik çağının bunalmalarını birtakım sıkıntılara düşmeden atlatabilen gençler; hem ailelerinden hem de öğretmenlerinden destek gören gençlerdir.

Buraya kadar yapılan açıklamaları birkaç madde etrafında öğretmen,(¹) genci önce bir insan olarak kabul etmeli, ona sevgi ve saygı gösterdiğini hissettirmelidir;(2) gençlik çağına özgü biyolojik, psikolojik ve sosyal değişme ve gelişmeleri, bunların gencin davranışlarına ne biçimde yansıdığını, gençlik çağının fırtınalı ve zor olduğunu gözönünde bulundurmalıdır;(3) gencin duygularının değişmesi ve hayallerinden kaynaklanan davranışlarını serin kanlılıkla karşılamalı, kırıcı, sert ve yıkıcı davranışlardan kaçınmalıdır;(4) genci denetlerken ve ödüllendirirken dengeli ve tutarlı davranılmalıdır;(5) gencin düşünce ve önerilerini anlayışla karşılamalıdır;(6) onlarla konuşup tartışmaktan sakınmamalı, konuşmalar ve tartışmalar sırasında gencin gerçekleri bulup söylediği durumlarda ona hak vermeli, düşüncelerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmalıdır;(7) gencin tutum ve davranışlarına yön ve biçim verirken «benim öğrenciliğim, benim gençliğim» diye başlayan konuşmalardan sakınmalı öğüt ve nasihat yerine örnek davranışlarda bulunmalıdır.»⁸ Çünkü ergen dost olarak bildiği kişiyi sever, ona inanır ve onu taklit eder hatta ona kendini feda eder. Bunların yanında eğitimde gerekli olan öğrenci-öğretmen işbirliği olduğuna göre, öğretmenin tam bir alçak gönüllülük içinde bulunması gerekir.

Anlaşıyor ki, öğretmen sadece sınıfa girip çıkan, branşı ile ilgili konuları aktaran ve yapacağı değerlendirmeler sonucunda öğrencilerin sınıf geçme ve kalmasına karar veren bir kişi değildir. Bunun yanında esas olan, öğrencilerinin çalışmalarını desteklemek ve gerçek güçlerinden haberdar kılıp gelişmelerini sağlamaktır. Bu da ancak, öğrenci ile olan ilişkilerini sevgi, hoşgörü ve kabul esasına dayandıran, geniş bir genel kültür ve alan bilgisi ile üstün bir meslekî formasyona sahip olan öğretmenlerce başarılabilir.

KAYNAKLAR

1. Ersanlı, K. «Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımı Düzeylerini Etkileyen Faktörler» Konya: Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1988, s. 2.
2. Kepçeoğlu, M. Psikolojik Danışma ve Rehberlik, 2. Baskı, Ankara : Toraman Matbaacılık, 1986, s. 52.
3. Muuss, R.E. «Ergenlik Psikolojisinde Akımlar» Çev. : Meral Çileli, İçinde Bulunduğu Kaynak : B. Onur (Ed), Ergenlik Psikolojisi, Ankara : Taş Kitapçılık, 1985, ss. 13-14.
4. Kepçeoğlu, M. «İnsan İlişkileri ve Ruhsağlığı» Samsun: Yayınlanmamış Konferans Metni, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 1987, s. 2.
5. Montagu, A. Çocuklarınıza Ahlâki Değerleri Nasıl Kazandırabilirsiniz? Çev. : Remzi Öncül, Ankara: M.E.B. Basılı Eğitim Malzemeleri Hazırlama Merkezi Yayını, 1964, s. 37.
6. Bayraktar, F. İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No. 6, 1984, s. 143.
7. Oktay, A. Orta Dereceli Okullarda Verilen Disiplin Cezaları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2026, 1976, s. 76.
8. Köknel, Ö. «Gençleri Anlamak», Anne ve Çocuk, Konferans ve Panelleri: İstanbul: Ak Yayınları, 1986, s. 19.